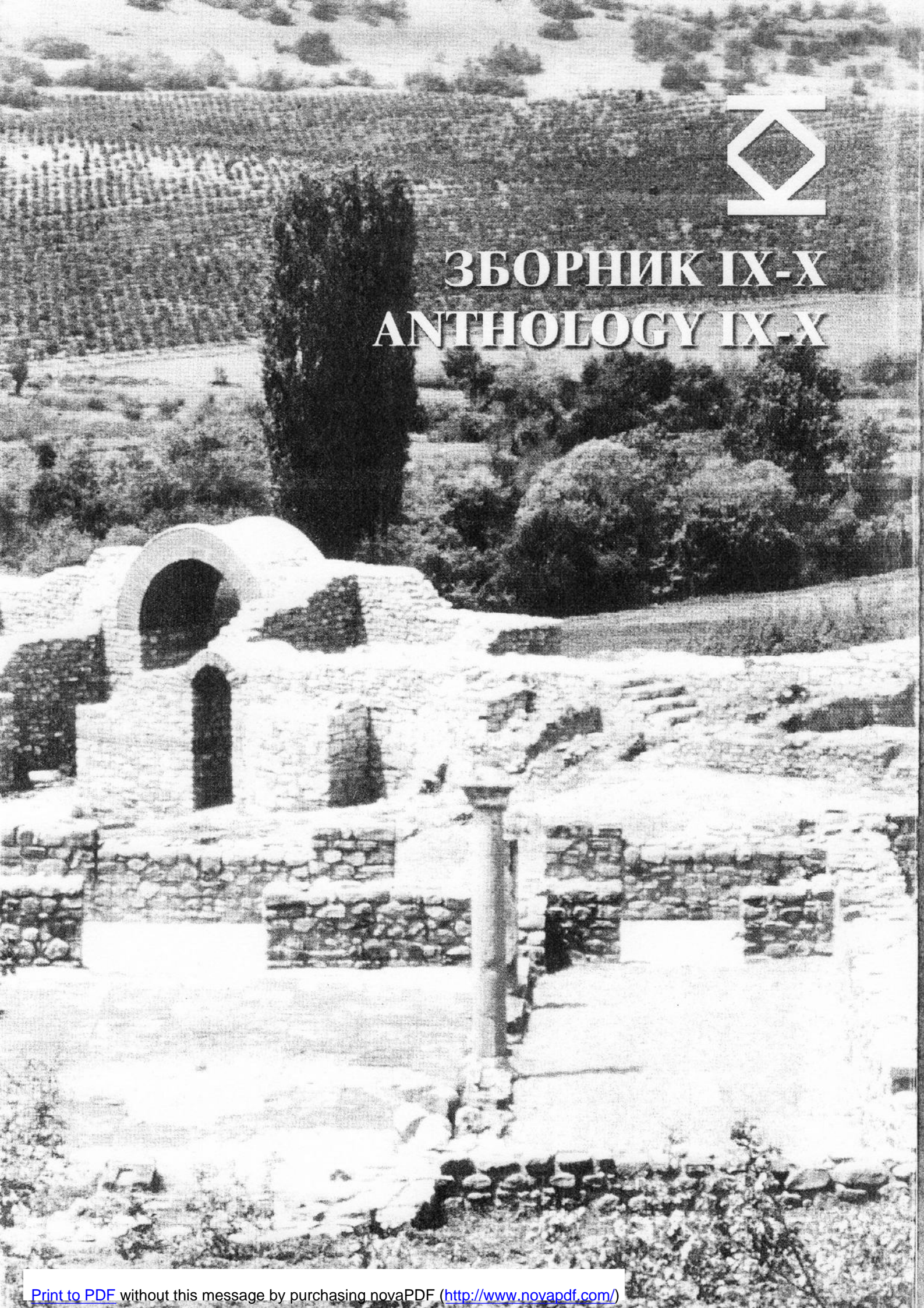
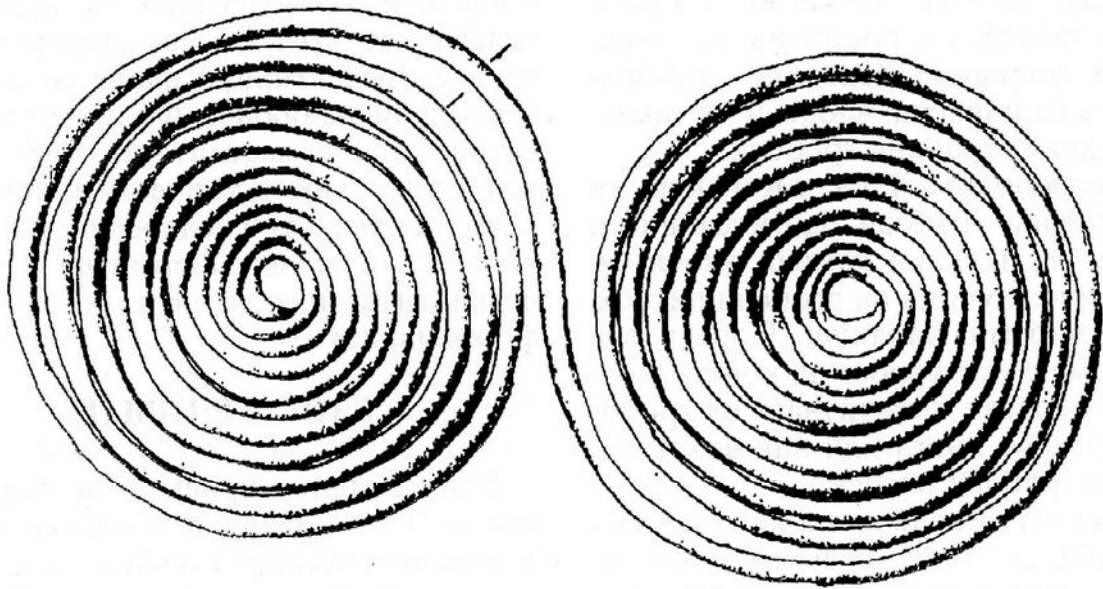

ЗБОРНИК IX-X ANTHOLOGY IX-X

Горан Карапетков
Трајче Нацев

НОВИ НАОДИ ОД ЖЕЛЕЗНОТО ВРЕМЕ НА ИСТОК ОД ВАРДАР

Наодот од некрополата Каракуш с, Дебели го сочинува: бронзен приврзок во вид на стилизирана птица (црпка) (Т. II-1), бобест бронзен приврзок со уво за прикачување, пробиен низ целото тело со вертикални отвори (Т. II-2); топчеста бронзена монистра, пробиена низ средината (Т. II-3) и бронзена монистра со три задебелувања на телото и пробиена низ средината (Т. II-4).

Наодот од Балабаница го сочинува: лачна фибула со две петелки со торди-ран лак (Т. III-1); наочареста фибула без осмица (Т. III-2), копје со нагласен тулец (Т. III-3) и држалка за меч (Т. III-4).

Овој труд има за цел презентирање на одредени нови наоди од железното време кои потекнуваат од неколку наоѓалишта на територијата источно од Вардар од познатите железнодопски некрополи: Глос с.Грчиште и Балабаница с. Стар Караорман. Во оваа пригода воедно ќе бидат презентирани наоди од досега непознатата и неистражена некропола Каракуш с.Дедели.

Наодите од Глос и Балабаница врз основа на добиените сознанија најверојатно потекнуваат од гробови кои се растурени со обработка на земјата, бидејќи истите се лоцирани на обработлива површина. Наодите од Каракуш се површински наоди и потекнуваат од диво ограбени гробови.

На некрополите, Глос и Каракуш, се констатирани гробови од типот цисти градени од делкани камени плочи, со одредени исклучоци на гробови питоси, на некрополата Каракуш. Поради ова не можеме со сигурност да констатираме дали наодите потекнуваат од гробовите од типот циста или пак водат потекло од гробови питоси.

Наодите од Балабаница исто така се дискутабилни кога станува збор за типот на гробните конструкции. Врз основа на добиените резултати од археолошките истражувања на некрополата Горно Поле кај с.Стар Караорман под раководство на Иван Микулчиќ, можеме да претпоставиме дека наодите од Балабаница потекнуваат од гробни конструкции слични на гробните конструкции од Горно Поле.¹

Наоди од Глос-Грчиште се: Приврзок / висулец со елипсоидна форма, декориран со коси врежани линии (Т. I-1); бронзен капак од афионова чашка (Т. I -2); Лачна фибула со асиметрична нога (Т. I - 3); лак од бронзена фибула, ногата и иглата открити (Т. I - 4) и бронзено крстовидно копче, ажурирано на испачениот средишен дел со кругови и коси врежувања (Т. I - 5).

Наодот од некрополата Каракуш с, Дедели го сочинува: бронзен приврзок

во вид на стилизирана птица (црпка) (Т. II-1), бобест бронзен приврзок со уво за прикачување, пробиен низ целото тело со вертикални отвори (Т. II -2); топчеста бронзена монистра, пробиена низ средината (Т. II -3) и бронзена монистра со три задебелувања на телото и пробиена низ средината (Т. II - 4).

Наодот од Балабаница го сочинува: лачна фибула со две петелки со тордиран лак (Т. III-1); наочареста фибула без осмица (Т. III -2), копје со нагласен тулец (Т. III -3) и држалка за меч (Т. III-4).

Со исклучок на мечот и врвот од копје кои се изработени од железо и спаѓаат во групата на оружје, останатите презентирани наоди се изработени од лиена бронза. Фибулите и крстестото копче спаѓаат во групата на утилитарен накит, топчестата монистра како и онаа со три задебелувања на телото во украсните форми на накит, а останатите презентенти во култната форма на накит.

ГЛОС ГРЧИШТЕ

Елипсоидниот приврзок во форма на капка (Т. I-1), на лицето врежани коси линии, досега според својата специфика нема познати аналогии во презентираната литература. Како култна украсна форма на приврзок претставува карактеристична варијанта засега непозната. Според своите мали димензии најверојатно повеќе вакви приврзоци споени на едно место се битен украсен елемент во фолклорот на тогашната железновременска популација.

Исто така, тој укажува и на одредени специфики во уметничкото дејствување во рамките на една посебна регионална заедница на што укажува фактот дека на сите досега истражени железновременски некрополи кај нас немаме адекватна аналогија за нашиот пример, а што не значи спротивното.

Според карактеристичното декорирање со коси врежани линии кое го среќаваме на повеќето наоди кои потекнуваат од железното време а и заради суп-

тилноста во изработката, нашиот наод би го сместиле во крајот на 7 век пред н.е., кога најзачестени се и бокалчињата со засечен обод, ажурираните топчести приврзоци и т.н. кога почесто и поумешно се користи декорацијата со врежување на линии.

Капакот од афионовата чашка (Т.1.2) е познат примерок на железно-временската уметничка продукција и тој спаѓа во групата на култен украсен накит, како таков го познаваме од Кумановска бања², Криви Дол-Радање³, како и во Мелезник Дедели⁴, својата временска детерминација а со која се сложуваат повеќе автори како еден карактеристичен пример на Македонската бронза, негово време на егзистенција и полн процвет е во 7 век пред н.е.

Првиот презентирани тип на фибула како претставник на утилитарна форма на накит, е од типот, лачна фибула со масивно задебелен лак во пресек со округла форма и асиметрична нога без никакви геометриски орнаменти (Т.1.-3) како наодите од Штипско⁵.

Во нашиот случај се работи за еден локален продукт на накит што е присутен со извесни отстапувања на едно пошироко подрачје и временски се врзува за раниот 7 век пред н.е.

Следниот наод е лак од фибула, масивно изработен, чиј лак е тордиран до средината на пресекот односно лицето, ногата е откршена како и иглата, тордирано украсување се среќава и на почетокот на ногата и петлата (Т.1 - 4). Блиска аналогија среќаваме во наодот од гробот 55 во Мелезник - Дедели⁶ со тоа што двата примера се блиски според масивноста на лакот а украсувањата изостануваат кај посочениот пример од Дедели.

Овие прстенасти задебелувања укажуваат на една поразвиена форма на нашиот пример кој според временското датирање на наодот од Дедели би го пополнил временскиот интервал од крајот на 7 и почетокот на 6 век пред н.е.

Како претставник на утилитарниот

накит, крстестото копче (Т.1 -5) доста е присутен на познатите железно-временски некрополи⁷, но со извесни варијанти и отстапувања во неговата декорација, а со јасна изразена функција на украсно копче, кој покрај функционалноста служел и ја задоволувал улогата на украс.

Крстовидните копчиња како дел од накитот се карактеристични примери на т.н. Трако-Кимерска група и воглавно се датира во 8 и низ целиот 7 век пред н.е.⁸

КАРАКУШ - ДЕДЕЛИ

Друг карактеристичен а досега и единствен наод според својата специфика садче (приврзок во облик на стилизирана птица), (Т.11-1) случаен површински наод од некрополата Каракуш кај с.Дедели. Досега се нема појавено сличен приврзок на некоја од познатите железно-временски некрополи така да имаме можност да евидентираме уште еден интересен производ на оваа локална продукција. Презентираниот примерок носи уште една своја специфика по тоа што истиот е целосно отворен од горната страна, што би можело да значи дека тој имал и своја практична функција за време на некој обред или пак својата функционалност ја икажувал секојдневно.

Кон првата претпоставка оди и фактот што повеќето наоди кои ја имаат формата на стилизирана птица е несомненен факт за нашиот пример и спаѓаат во култната форма на накит.

Заради неможноста да кореспондираме со други аналогни примери, појдовна точка за неговото прецизно датирање ни служат другите површински наоди од оваа некропола а како што ќе забележиме во понатамошниот текст, според своите аналогии со други соодветни наоди од познатите некрополи, нашиот наод би припаѓал на 7 век пред н.е.

Друг познат пример од оваа некропола е топчестиот бронзен приврзок /

висулец ажуриран низ целото тело со вертикални отвори а кој на горната страна има уво за закачување. Ваквиот тип на висулци-приврзоци познат е на наоѓалиштата од Гласиначката култура од каде што и најверојатно влече корени⁹ (Т. II -2) и му припаѓа на фазата IV -С односно на железното време II -С за Македонија¹⁰, или на последната четвртина на 7 и почетокот на 6 век пред н.е.

Ваква иста временска детерминација би добиле и другите два познати наоди од оваа некропола и тоа: топчеста бронзена монистра, пробиена на средината (Т. II -3) која служела како дел од ѓердан; како и уште една бронзена монистра со три задебелувања на телото, наоди кој често се среќаваат во колекцијата на украсен накит низ познатите железновременски некрополи и временски се врзуваат како што веќе рековме за крајот на 7 и почетокот на на 6 век пред н.е.

БАЛАБАНИЦА - СТАР КАРАОРМАН

Фибулата (Т. III - 1) е од типот на лачни фибули со две петелки и тордиран лак и припаѓа на групата на утилитарен накит. Ваквите фибули се доста присутни на Балканот и се врзуваат за постарата фаза на железното време II. На територијата на општина Штип лачни фибули со две петелки и тордиран лак откриени се во два случаја на некрополата Орлови Чуки¹¹ с. Стар Караорман. Блиски аналогии на територијата на Македонија за нашиот примерок наоѓаме на некрополата во Дедели¹².

Фибулата од (Т. III -2) е од типот на очарести фибули без осмица. Кај овој тип на фибули иглите излегуваат од задната на дисковите кои се директно поврзани меѓу себе без осмица. Во општината вакви фибули се откриени на некрополата Орлови Чуки¹³ а на територијата на Македонија се среќаваат во Повардарието¹⁴ и Пелагонија¹⁵.

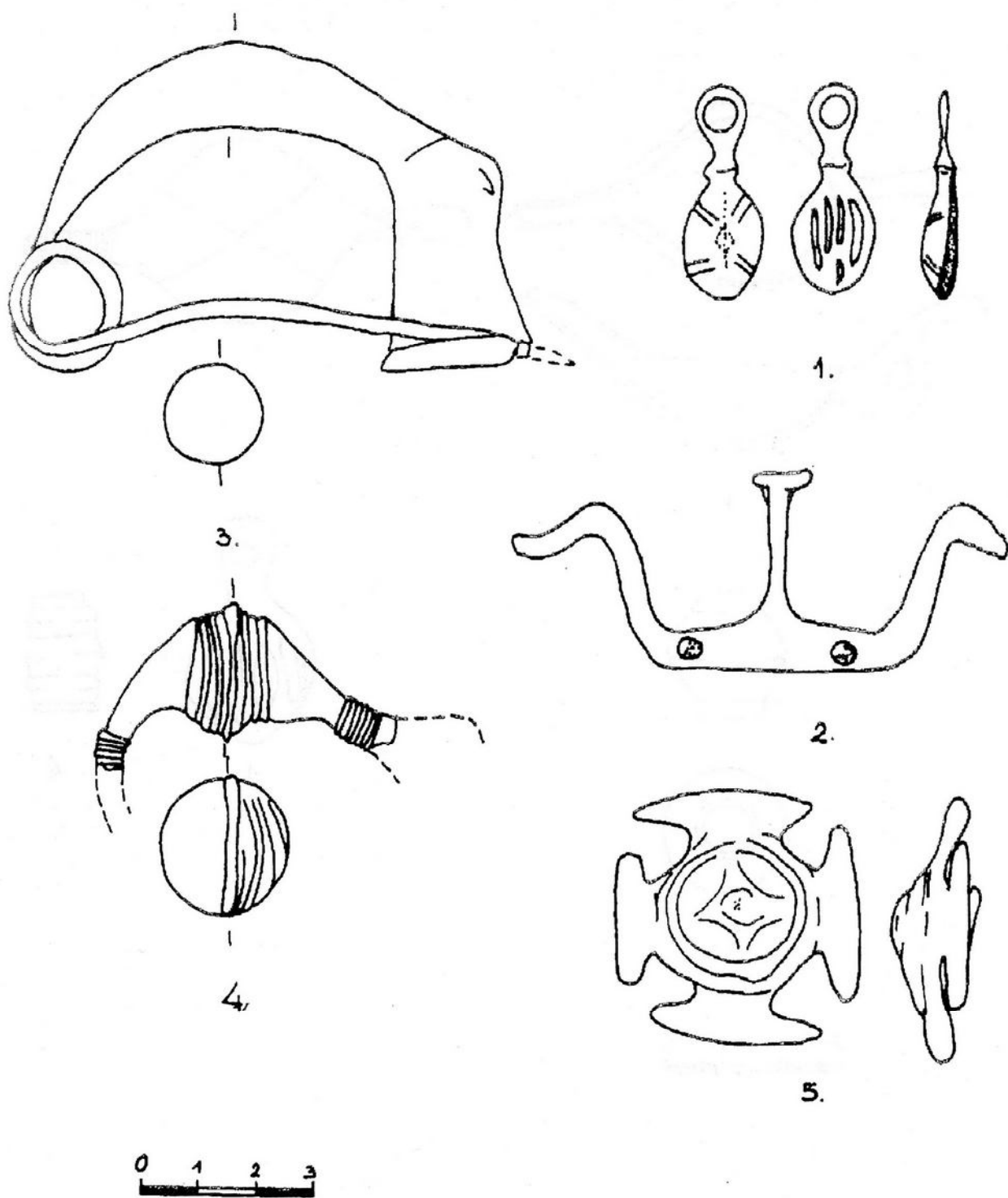
Фибулата би можеле да ја сместиме во хронолошките рамки од крајот на 8 до средината на 7 век пред н.е.

Копјето т.е. врвот од копје изработено од железо (Т. III-3) врз основа на односот меѓу врвот, листот и тулеот, спаѓа во типот на копја со изразито долг тулец во однос на листот. Ваков тип на копја има пронајдено на некрополата Дедели¹⁶ во гробовите 59 и 68. Хронолошки копјето би можеле да го сместиме во 7 век пред н.е.

Држалка за меч, изработена од железо (Т. III-4), од сите видови на оружја кои се среќаваат во железновременските некрополи мечот е најредок примерок. Во нашиот случај пронајдена е само држалка за меч без сечиво што сепак претставува редок примерок. Во општината како и на територијата на Македонија, блиски аналогии не се пронајдени, сепак врз основа на презентираниите наоди овој наод би го сместиле во хронолошките рамки на крајот на 8 и средината на 7 век пред н.е.

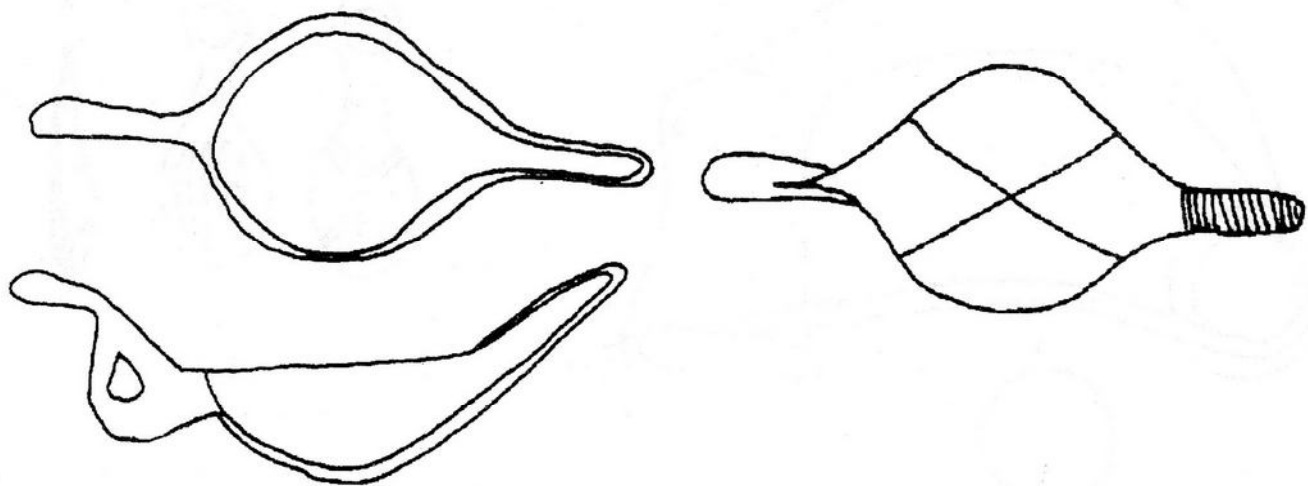
Како што видовме од презентираниот материјал, поголем дел од него се врзува за 7 век односно неговиот крај или во развиеното железно време во Македонија. Формите се познати со исклучок на некои досега единствени а кои по својата карактеристика и по некоја среќна случајност што припаѓаат на еден нов локалитет што во секој случај претставува карактеристика на локална заедница во една развиена фаза на железното време а што се надеваме ќе се потврди и со други вакви наоди.

Територијалната близина на понудениот материјал од Глос и Каракуш, како по своите уметнички така и по карактеристичните форми е условена од самата близина на двата локалитета како посебни заедници во состав на една поголема етно заедница, што е уште еден битен фактор во културната размена меѓу овие две заедници, нивно надополнување но и сопствен културен поглед.

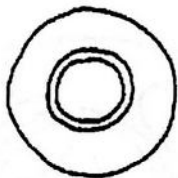
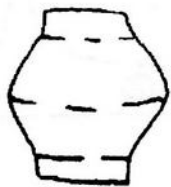

Табла I
 цр.1-приврзок, цр.2-капаче, цр.3-лачна фибула,
 цр.4-лак од фибула, цр.5-копче

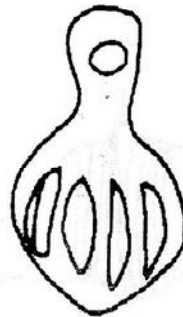
Table I
 drawing 1 - pendant, drawing 2 - a cap, drawing 3 - arch fibula
 drawing 4 - fibula arch, drawing 5 - a button

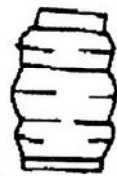
1.

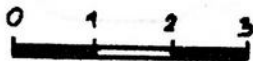
3.

2.

4.

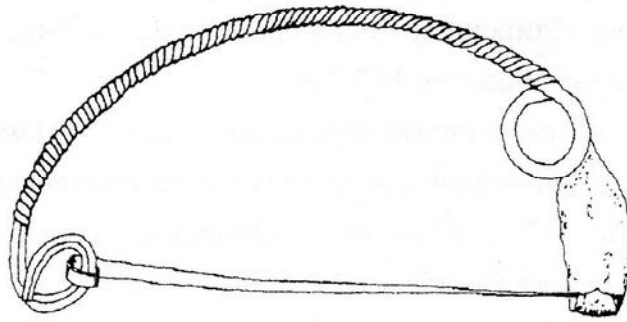

Табла II

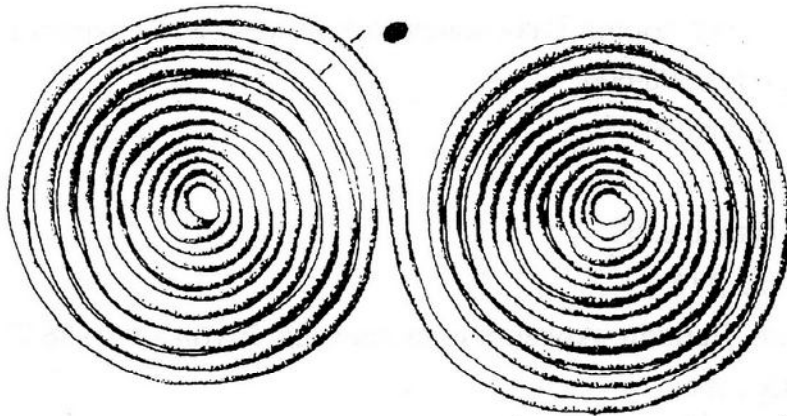
цр.1-приврзок, цр.2-приврзок, цр.3-монистра, цр.4-монистра

Table II

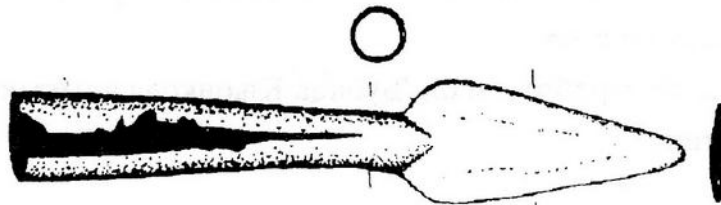
drawing 1 - pendant, drawing 2 - pendant, drawing 3 - drawing 1 - pendant,
drawing 4 - ball shaped beads

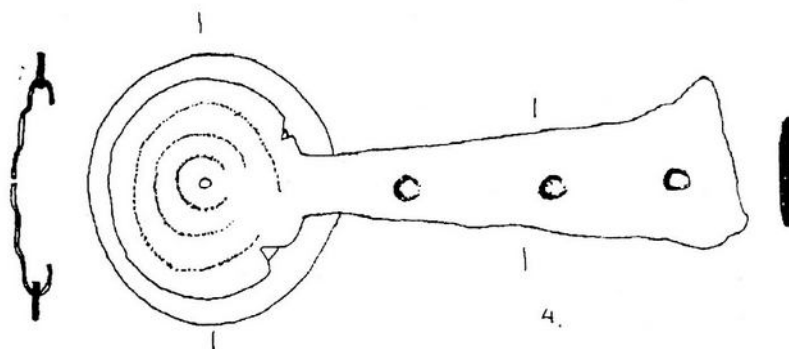
1.

2.

3.

4.

Табла III

цр.1-лачна фибула, цр.2-наочареста фибула, цр.3-Копје, цр.4-држалка за меч

Table III

drawing 1 - arch fibula, drawing 2 - eyeglass fibula, drawing 3 - javelin
drawing 4 - a handle for a sword.

1. Иван Микулчић,Илирски архајски гробови из околине Штипа,Старинар н.с. књига XIII - XIV,Београд 1965 год.,197-209.
2. Н.Вулић,1949,Антички споменици наше земље,САН,98,1941/48 Београд 1944, 271.
3. М.Гарашанин-Д.Гарашанин, Археолошка ископавања у селу Радању, на локалитету Криви Дол, Зборник на Штипскиот народен музеј I, 1959, 9-61.
4. Д.Митревски,Дедели,Скопје 1991,25.
5. Т.Нацев, М.А.А.13, Скопје 1993, 116.
6. Д.Митревски, Дедели,31.
7. Д.Митревски, ибид, 56.
8. Р.Васиц, Праисторија Југословенских земаља В, Сарајево 1987,559-567.
9. Р.Васиц, ибид,596-600.
10. Р.Васиц, ибид,600.
11. Т.Нацев,о.с.,117.
12. Д.Митревски,о.с.,58.
13. Т.Нацев.о.с.,116.
14. Ѓ.Петачки, Дабици, Археолошки преглед, Љубљана 1986,71,сл.2., Д.Митревски, о.с., Т.ХИХ.,сл.6.
15. Б.Китановски,Неколку преисториски наоди од Прилеп,М.А.А.2,Прилеп 1976, 123.,Б.Јосифовска,Извештај за заштитното ископување на една халштатска гробница од селото Живојно, ГЗФФ кн.15,Скопје 1963.
16. Д.Митревски,о.с.,65.
17. Цртежите се изработени од Љубица Кљонкова,архитект-документатор во Завод-Музеј,Штип.

NEW FINDINGS OF IRON AGE IN THE AREAS EAST OF THE RIVER VARDAR

S U M M A R Y

The goal of the paper is to present new findings of the iron age from several sites east of the River Vardar, Republic of Macedonia. The best known iron age necropolises are Glos, the village of Greiste - a pendant (T. I. 1), a bronze lid of poppy-head (T. I. 2), arch fibula with a symmetric leg (T. I. 3) and arch of a fibula (T. I. 4).

The findings of the Balabanica site consist of an arch fibula (T. I. 1), an eyeglass shape fibula with no eight-shape figure (T. III 2), the peak of a juvenile (T. III 3), and a handle for a sword (T. III 4).

The paper also presents findings of the unknown and uninvestigated necropolis Karakus, the village of Dedeli. It consists of a pendant in the shape of stylised bird (T. II 1), augen shape bronze pendant with an ear to hang through the whole body with vertical openings (T. II 2), ball shaped bronze beads (T. II 3) and bronze beads with three thickenings on the body that are penetrated in the middle (T. II 4).

Based on analogy, most of the material found is related to the VII century or its end or developed Iron Age in Macedonia.